

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

DOI: <https://doi.org/10.32689/2523-4536/63-14>
УДК 332.1:339.137:339.133.3-047.44(477:100)

Паулик А. Я.

аспірант,

Мукачівський державний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0120-4529>

Paulyk Alla

graduate student,

Mukachevo State University

ОЦІНКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД

ASSESSMENT OF THE COMPETITIVENESS OF THE REGION'S ECONOMY: DOMESTIC AND FOREIGN EXPERIENCE

У сучасних умовах усе більшої актуальності набувають питання забезпечення конкурентоспроможності окремих регіонів. Конкурентоспроможність економіки регіону зазвичай розглядається як її здатність продукувати товари та послуги на основі максимального залучення в економічні процеси та ефективного використання тих факторів виробництва, якими володіє певна територія. Досягнення конкурентоспроможності економіки регіону можливе у разі ефективного використання наявних та створення нових конкурентних переваг. Розвиток конкурентних переваг залежить переважно від природних ресурсів та умов (їх наявність та ефективність використання), кількості та якості робочої сили, рівня розвитку науки в регіоні, рівня освіти, ступеня взаємодії науки та виробництва тощо. Посилення ролі регіонів у розвитку держави та їх активна участь у міжнародних економічних процесах зумовлюють необхідність удосконалення методів оцінки рівня конкурентоспроможності економіки регіонів. Особливого значення набуває застосування міжнародної практики визначення рівня конкурентоспроможності економіки окремих територій.

Ключові слова: конкурентоспроможність економіки регіону, конкурентні переваги, індекс конкурентоспроможності, індекс глобальної конкурентоспроможності.

In modern conditions, the issues of ensuring the competitiveness of individual regions are becoming increasingly important. The competitiveness of the region's economy is usually seen as its ability to produce goods and services based on maximum involvement in economic processes and efficient use of those factors of production that a certain territory has. Achieving the competitiveness of the region's economy is possible in the case of effective use of existing and creation of new competitive advantages. The development of competitive advantages depends mainly on natural resources and conditions (their availability and efficiency), quantity and quality of labor; level of science development in the region, level of education, degree of interaction between science and industry, etc. Strengthening the role of regions in the development of the state and their active participation in international economic processes necessitates the improvement of methods for assessing the level of competitiveness of regional economies. Of particular importance is the application of international practice in determining the level of competitiveness of the economy of individual territories. Increased interest in the study of competition between regions necessitates the development of scientifically sound methods for calculating the index of competitiveness of regions. The index of competitiveness of the region for making managerial decisions, developing a strategy for the development of the region, it is especially important in attracting investment resources. To achieve this goal, a number of scientific research methods were used, namely: analysis and synthesis for the generalization of scientific information, comparative analysis and the method of generalization. The competitiveness of the economy at the regional level is the least studied, therefore, there is a need for a more detailed study of existing practices to determine the level of competitiveness of the region. The aim of the article is to explore the main approaches to determining the level of competitiveness of the region's economy that are used in domestic practice. To study the world experience of assessing the competitiveness of the region's economy and the possibility of its application in Ukrainian realities. Assessing the level of competitiveness is important not only for individual regions but also at the state level, as it identifies those regions that need government subsidies. Various methods of determining the level of competitiveness of the region's economy are widely used in Ukraine. The methodology developed and proposed by the World Economic Forum has become the most widespread. The competitiveness index is an important indicator that characterizes the development of the region. Today in Ukraine various methods of calculation of this indicator are used. The competitiveness index is determined by various participants in economic relations (authorities, potential investors) and is the basis of management decisions made by them.

Keywords: competitiveness of the region's economy, competitive advantages, competitiveness index, global competitiveness index.

Постановка проблеми. У сучасних умовах господарювання все більшу роль у розвитку країни відіграють окремі території та регіони зокрема. Усе більше уваги приділяється розвитку регіону як учасника конкурентних відносин. Поглиблення ролі регіонів у процесах формування конкурентоспроможності країни вимагає більш детального вивчення наявних підходів до визначення рівня конкурентоспроможності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження у царині конкурентоспроможності здійснювали вітчизняні та зарубіжні вчені-економісти. Теоретичне підґрунтя сформоване А. Смітом, Д. Рікардо, М. Портером, А. Маршаллом. Особливу увагу теоретичним та практичним аспектам конкурентоспроможності економіки регіону приділяли вітчизняні вчені, а саме: Л. Ковальська, З. Герасимчук, В. Безугла, С. Захарченко, Н. Яблонська, Є. Лазарєва, М. Панкова та ін.

Конкурентоспроможність економіки на регіональному рівні є найменш вивченою, відповідно, існує потреба більш детального дослідження наявної практики визначення рівня конкурентоспроможності регіону.

Мета статті полягає у дослідженні основних підходів до визначення рівня конкурентоспроможності економіки регіону, які застосовуються у вітчизняній практиці; вивченні світового досвіду оцінки конкурентоспроможності економіки регіону та особливостей його застосування в українських реаліях.

Виклад основного матеріалу. Конкурентоздатність економіки країни розглядається у нерозривному зв'язку з конкурентоспроможністю її регіонів. Зазвичай конкурентоспроможність економіки регіону розглядається як її здатність забезпечувати високий рівень життя населення певної території та високу ефективність використання наявних ресурсів. Оцінка рівня конкурентоспроможності економіки регіону є важливим моментом, оскільки її результати слугують основою для прийняття рішень щодо стратегії розвитку регіону [3]. Оцінка рівня конкурентоспроможності є важливою не тільки для окремих регіонів, а й на державному рівні, оскільки визначаються ті регіони, які потребують державних дотацій.

В Україні широко застосовуються різні методики визначення рівня конкурентоспроможності економіки регіону. Найбільшого поширення набула методика, що розроблена та запропонована Світовим економічним форумом. Вона передбачає визначення індексу глобальної конкурентоспроможності. Зазвичай даний індекс застосовується до окремих країн, але в умовах поглиблення глобалізаційних процесів та зростання ролі регіонів у них ця методика поширюється для визначення рівня конкурентоспроможності економік окремих регіонів України. Методика Світового економічного форуму має низку особливостей, а саме: для оцінки рівня конкурентоспроможності

економіки регіону застосовується система показників, що включає рівень розвитку інституцій, освіти, науки, охорони здоров'я, інфраструктури, товарного, фінансового та ринку праці, інвестиційну привабливість, особливості розвитку бізнесу; групування економіки регіонів на факторні, ефективні та інноваційні (залежно від домінуючих факторів); результати визначення індексу глобальної конкурентоспроможності дають можливість більш чітко визначити негативні чинники, що впливають на розвиток економіки певного регіону. Основним недоліком цього методу є широке застосування експертних оцінок, що підвищує рівень його суб'єктивності [9, с. 16–18].

Власний підхід до визначення рівня конкурентоспроможності економіки регіону пропонують фахівці Міжнародного інституту розвитку менеджменту в Лозанні. Основними характеристиками конкурентоспроможності вони вбачають: ефективність економіки регіону, ефективність управління, ефективність ведення бізнесу та інфраструктуру [1]. Важливим моментом у методиці Міжнародного інституту розвитку менеджменту є те, що крім факторів виробництва, ресурсного та інфраструктурного забезпечення регіону, розвитку бізнесу не менш важливим фактором є ефективність діяльності влади на регіональному та загальнонаціональному рівнях. Спираючись на методику Міжнародного інституту розвитку менеджменту, С.В. Захарченко запропонував етапи дослідження конкурентоспроможності економіки регіонів:

- оцінка рівня конкурентоспроможності регіонів;
- оцінка конкурентоспроможності на основі пофакторного підходу;
- визначення інтегральної оцінки та кластеризація регіонів;
- визначення основних чинників конкурентоспроможності економіки регіону;
- визначення стратегій підвищення конкурентоздатності регіонів;
- розроблення заходів щодо підвищення рівня конкурентоспроможності економіки регіонів та механізму їх реалізації [1].

У країнах Європейського Союзу широко застосовується визначення індексу регіональної конкурентоспроможності. Методика, показники та групування регіонів схожі на методику Світового економічного форуму.

Широкого визнання отримав індекс європейської конкурентоспроможності [9, с. 18]. Особливість даної методики полягає у тому, що розраховуються 36 показників, які крім розвитку економіки, інфраструктури регіону враховують доступність до об'єктів інфраструктури, рівень освіти та освіченості населення. Дана методика позбавлена суб'єктивізму, оскільки вона не передбачає застосування експертних оцінок, а базується на статистичній інформації [9, с. 19].

Таблиця 1

Показники для розрахунку індексів конкурентоспроможності регіонів

Група показників	Найменування показника	
Базові вимоги		
Економічна стабільність	темپ зростання (зниження) обсягу валового регіонального продукту, відсотків	
	прибутки прибуткових підприємств (до оподаткування), тис грн	
	доходи місцевих бюджетів (без трансфертів), тис грн	
	загальна площа житлових будівель, прийнятих в експлуатацію, тис кв. м	
Інфраструктура	індекс споживчих цін, відсотків до грудня попереднього року	
	щільність автомобільних доріг загального користування з твердим покриттям, кілометрів на 1000 кв. км	
	пасажиरोоборот автомобільного транспорту (автобусів), млн пасажиро-кілометрів	
	вантажобіг автомобільного транспорту, млн тонно-кілометрів	
Охорона здоров'я	якість та доступність транспортної інфраструктури	
	середня очікувана тривалість життя при народженні, років	
	коефіцієнт смертності у віці 0–17 років, на 1000 осіб відповідного віку	
	коефіцієнт смертності від хвороб системи кровообігу, на 100 тис осіб наявного населення	
	коефіцієнт смертності від новоутворень, на 100 тис осіб наявного населення	
Якість вищої освіти та професійної підготовки	якість та доступність послуг сфери охорони здоров'я	
	Підсилювачі ефективності	
	кількість випускників вищих навчальних закладів I–IV рівнів акредитації, відсотків до загальної кількості населення у віці 25–70 років	
	кількість осіб із здобутою професійно-технічною освітою, відсотків до загальної кількості економічно активного населення	
	якість та доступність вищої та професійно-технічної освіти*	
	відповідність рівня знань та кваліфікацій випускників вищих навчальних закладів та професійно-технічних навчальних закладів вимогам роботодавців*	
Ефективність ринку праці	рівень зайнятості населення у віці 15–70 років, відсотків до всього населення відповідного віку	
	рівень безробіття населення у віці 15–70 років (за методологією Міжнародної організації праці), відсотків до економічно активного населення відповідного віку	
	рівень довготривалого безробіття для населення працездатного віку, відсотків до економічно активного населення працездатного віку	
	рівень безробіття жінок, відсотків до кількості економічно активних жінок населення працездатного віку, яке працювало за межами регіону, у відсотках до всього зайнятого населення працездатного віку	
	продуктивність праці, гривень на одного зайнятого	
	Розмір ринку	обсяг експорту товарів у розрахунку на одну особу населення, доларів США
Належні умови для ведення бізнесу	оборот роздрібної торгівлі, млн грн	
	доходи населення, тис грн	
	рівень ділової активності та конкуренції в регіоні	
	рівень купівельної спроможності населення	
	Інноваційний потенціал	
Інновації	кількість суб'єктів підприємницької діяльності,	
	вимоги банків за довгостроковими кредитами, наданими в економіку регіону, відсотків до попереднього року	
	рівень розвитку інфраструктури підтримки підприємництва*	
	легкість ведення бізнесу	
	кількість інноваційно активних малих та середніх підприємств, одиниць	
	кількість працівників, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок, осіб	
Технологічна готовність	частка реалізованої продукції, яка була новою для ринку, відсотків до загального обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємствами з технологічними інноваціями	
	кількість патентів на винахід (корисну модель), виданих юридичним та фізичним особам протягом звітного року, одиниць	
	співпраця підприємств з вищими навчальними закладами у сфері науково-дослідних розробок створення і розвитку високотехнологічних виробництв підприємств	
	кількість інноваційно активних малих та середніх підприємств, одиниць	
	частка домогосподарств, які мають доступ до Інтернету вдома, відсотків до загальної кількості домогосподарств	
	кількість придбаних та переданих підприємствами нових технологій (технічних досягнень) в Україні та за її межами, одиниць	
Технологічна готовність	обсяг прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) наростаючим підсумком від початку інвестування, млн дол. США	
	обсяг фінансування внутрішніх витрат на виконання наукових досліджень і розробок за рахунок власних коштів організацій, млн грн	

Звичайно, це не повний перелік методик оцінювання конкурентоспроможності регіонів. У європейських країнах застосовуються локальні методики, які характерні для певної країни.

В Україні розроблено та затверджено методику розрахунку показників конкурентоспроможності регіонів, переважно вони базуються на застосуванні європейського досвіду з урахуванням особливостей на основних напрямів розвитку країни. Методика прописана в наказах Кабінету Міністрів України [5], Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції [4; 6], постановою Кабінету Міністрів України [7]. Є. Лазарева та Н. Яблонська сформулювали характерні особливості вітчизняної методики визначення рівня конкурентоспроможності регіонів:

– поєднання статистичних даних та експертних оцінок;

– під час оцінки конкурентоспроможності регіонів найчастіше використовуються такі показники: інвестиційна привабливість, конкурентні переваги, економічний потенціал, макроекономічна ефективність;

– основними недоліками затверджених методик є те, що не приділено увагу інноваційній діяльності регіону, розвитку інноваційної та інвестиційної інфраструктури, інтелектуальному потенціалу та екологічному складнику конкурентоспроможності регіону, інформації [2].

У вітчизняній практиці найбільшого поширення набула практика визначення індексу конкурентоспроможності регіону на основі методики, запропонованої Всесвітнім економічним форумом та фондом «Ефективне управління». Вона передбачає використання статистичної інформації та експертних оцінок. Індекс конкурентоспро-

можності базується на визначенні трьох основних вимог та відповідних показників. Дана методика вдосконалена та затверджена Постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання вдосконалення системи моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики» від 20 грудня 2017 р. № 1029 [8].

Висновки. Індекс конкурентоспроможності є важливим показником, що характеризує розвиток регіону. Сьогодні в Україні використовуються різні методики розрахунку даного показника. Індекс конкурентоспроможності визначається різними учасниками економічних відносин (органами влади, потенційними інвесторами) та лежить в основі управлінських рішень, що приймаються ними. Найбільшого поширення набули методики, які базуються на застосуванні європейського досвіду визначення рівня конкурентоспроможності економіки регіону. Визначення індексу глобальної конкурентоспроможності втілено у вітчизняну практику та передбачає розрахунок трьох груп показників. Особливу увагу даний підхід приділяє інноваційному складнику конкурентоспроможності економіки регіону. Не менш авторитетною є методика Міжнародного інституту розвитку менеджменту. Вона зазнала певних змін та була адаптована українськими вченими в напрямі зменшення суб'єктивності. На її основі базується пофакторна модель оцінки конкурентоспроможності економіки регіону. Вибір методики передусім залежатиме від цілей проведення моніторингу. Результати моніторингу конкурентоспроможності широко застосовуються для визначення сильних та слабких місць та розроблення стратегії розвитку економіки регіону.

Список використаних джерел:

1. Захарченко С.В. Конкурентоспроможність регіонів України та стратегічні аспекти її підвищення (у контексті підходу фахівців IMD-Lausanne). *Регіональна економіка*. 2015. № 3. С. 44–51.
2. Лазарева Є.В., Яблонська Н.В. Методичний підхід до оцінки конкурентоспроможності регіону. *Регіональна економіка*. 2011. № 1. С. 23–31.
3. Панкова М.О. Методичні підходи до оцінки конкурентоспроможності регіону. *Вісник економічної науки України*. 2013. № 1. С. 118–121.
4. Наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції «Про затвердження методичних рекомендацій по формуванню регіональних стратегій розвитку» № 224 від 29.07.2002. URL: uazakon.com/document/fpart95/idx95633.
5. Наказ КМУ «Про затвердження методики розрахунку інтегральних регіональних індексів економічного розвитку» № 114 від 15.04.2003. URL: uazakon.com/document/fpart95/idx95633.htm.
6. Наказ Міністерства економіки України «Про затвердження методики розрахунку рівня економічної безпеки України» № 60 від 02.03.2007. URL: zakon.nau.ua/%3Fuid%3D1136.1.9%26titl.
7. Постанова КМУ «Про запровадження комплексної оцінки соціально-економічного розвитку Автономної Республіки Крим, областей, м. Києва і Севастополя» № 833 від 20.06.2007. URL: zakon.nau.ua/%3Fuid%3D1136.1.9%26titl.
8. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання удосконалення системи моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики» від 20.12.2017 № 1029. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1029-2017-%d0%bf#n27>.
9. Розроблення науково обґрунтованих пропозицій щодо порядку та методики обрахування індексу конкурентоспроможності регіонів: звіт з науково-дослідної роботи / за ред. Ю.А. Тараруєва. Харків, 2016. С. 114.

References:

1. Zakharchenko S.V. (2015) Konkurentospromozhnist' rehioniv Ukrayiny ta stratchichni aspekty yiyi pidvyshchennya (u konteksti pidkholdu fakhivtsiv IMD-Lausanne). *Regional economy*, no. 3, pp. 44–51.

2. Lazaryeva Ye.V., Yablons'ka N.V. (2011) Metodychnyy pidkhid do otsinky konkurentospromozhnosti rehionu *Regional economy*, no. 1, pp. 23–31.
3. Pankova M.O. (2013) Metodichni pidkhody do otsinky konkurentospromozhnosti rehionu *Bulletin of Economic Science of Ukraine*, no. 1, pp. 118–121.
4. Nakaz Ministerstva ekonomiky ta z pytan' yevropeys'koyi intehratsiyi «Pro zatverdzhennya metodychnykh rekomendatsiy po formuvannu rehional'nykh stratehiy rozvytku» no. 224 29.07.2002. Available at: uazakon.tsom/dotsument/fpart95/idx95633.
5. Nakaz KMU «Pro zatverdzhennya metodyky rozrakhunku intehral'nykh rehional'nykh indeksiv ekonomichnoho rozvytku» no. 114 vid 15.04.2003. Available at: uazakon.tsom/dotsument/fpart95/idx95633.htm.
6. Nakaz Ministerstva ekonomiky Ukrainy «Pro zatverdzhennya metodyky rozrakhunku rivnya ekonomichnoyi bezpeky Ukrainy» no. 60 02.03.2007. Available at: zakon.nau.ua/%3Fuid%3D1136.1.9%26titl.
7. Postanova KMU «Pro zaprovadzhennya kompleksnoyi otsinky sotsial'noekonomichnoho rozvytku Avtonomnoyi Respubliky Krym, oblastey, m. Kyyeva i Sevastopolya» no. 833 vid 20.06.2007. Available at: zakon.nau.ua/%3Fuid%3D1136.1.9%26titl.
8. Postanova Kabinet ministriv Ukrainy «Deyaki pytannya udoskonalennya systemy monitorynha ta otsinky rezultatyvnosti realizatsiyi derzhavnoyi rehional'noyi polityky» 20.12.2017. no 1029. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1029-2017-%d0%bf#n27>
9. Rozroblennya naukovo obgruntovanykh propozyziy shchodo poryadku ta metodyky obrakhuvannya indeksu konkurentospromozhnosti rehioniv Zvit z naukovo-doslidnoyi roboty (2016) / za red. Tararuyeva Yu.A / Kharkivs'kyy natsional'nyy universytet mis'koho hospodarstva imeni O.M. Beketova, p. 114.